

**КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ: СИНТЕЗОВАНИЙ ПОГЛЯД
ПРАВООХОРОНЦЯ-ПРАКТИКА ТА НАУКОВЦЯ
(РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ В.М. ТРЕПАКА
“ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-
ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ”)**

Слово “корупція” у XXI столітті належить до найбільш вживаних у вітчизняному політичному, юридичному, економічному, соціальному лексиконі. Без нього не обходиться левова частка книжок, статей, дописів, постів, розміщених як на паперових носіях, так і в безмежному електронному просторі соціальних мереж. Склалася парадоксальна ситуація: з одного боку, “протидіяти корупції” нині престижно, модно, сучасно. Але, водночас, чим більше коштів (і наших, бюджетних, і іноземних) виділяється для боротьби з корупцією в Україні, приймається законодавчих актів антикорупційної спрямованості, створюється спеціалізованих державних інституцій і громадських об’єднань, тим краще почувається сама корупція, набуваючи всеохоплюючого характеру.

Приділяють належну увагу антикорупційній проблематиці й науковці: проводяться всеукраїнські й міжнародні конференції й круглі столи, соціологічні опитування, пишуться дисертації, виходять об’ємні монографії та статті. Однак, як багаторічна учасниця різноманітних наукових форумів, не можу не поділитися таким спостереженням: з часом в їх роботі згасає творче піднесення, все більше відчувається певна моральна втомленість модераторів, доповідачів, слухачів. Колись ми нерідко порушували встановлений регламент, намагаючись, наприклад, внести всі можливі поправки та доповнення до проєкту резолюції, щиро сподіваючись на те, що це буде враховано “компетентними органами”. Зараз цього вже майже не побачиш. Та й представники “компетентних органів” тепер зазвичай приходять на відкриття заходу, виголошують розлоге “вітальне слово” (частіше, зачитують) і незабаром, з почуттям виконаного обов’язку, ідуть “працювати”. Згасає інтерес і до монографічних досліджень, що виходять друком. Їх вивчає досить вузьке коло спеціалістів. Причина, на мою думку, лежить на поверхні: великий розрив між напрацюваннями науковців і результатами антикорупційної практики (вірніше, їх відсутністю).

За таких умов хотілося б запропонувати максимально широкому колу читачів рецензовану наразі монографію. Коли з’явилася інформація про видання цієї книжки, мою увагу передусім привернуло прізвище її автора – Трепак Віктор Миколайович. Відразу ж згадалися затримання “судді-колядника” Зварича, справа “діамантових прокурорів”, гострі, полемічні статті В. Трепака у “Дзеркалі тижня”. Ця людина має багаторічний досвід практичної роботи з протидією корупції в органах Служби безпеки України (як на регіональному рівні – у Львові та Одесі, так і в Центральному апараті), а згодом – у Генеральній прокуратурі. Як з’ясувалося, автор аж ніяк не новачок і в науці: ще у 2011 р. захистив кандидатську дисертацію на тему “Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності” (наступного

року була видана відповідна монографія), опублікував у 2014 р. підручник “Корупційні правопорушення”. Читав спецкурси з питань протидії корупції у Львівському національному університеті та Національній школі суддів. Видана у поточному році монографія – це крок на шляху до захисту докторської дисертації. Отже, у мене виник цілком закономірний інтерес щодо того, який ключ до розв’язання “вічної проблеми” запропонує людина, обізнана в усіх нюансах правоохоронної практики і водночас добре озброєна науковими знаннями. Чи виправдалися у підсумку мої сподівання побачити нові, перспективні підходи? Великою мірою – так.

Заслугує на увагу вже сама структура дослідження. Автор, на мою думку, цілком обгрунтовано побудував книгу з двох великих блоків: перший з них (він об’єднує I–III розділи) присвячений всебічній характеристиці власне корупції, тобто об’єкту протидії, а другий (IV розділ) – докладно розкриває систему протидії корупції в Україні (форми, способи, суб’єкти).

Перший блок В.М. Трепак, як і належить справжньому науковцю, розпочинає з характеристики методологічних засад кримінологічного дослідження корупції в Україні, причому це не “данина моді”, як це нерідко буває, а, за словами автора, “необхідність доктринального узгодження методології дослідження корупції” (с. 12–28). Окрім міцної теоретико-методологічної основи, монографія спирається й на широку емпіричну базу, яку складають: судова практика у кримінальних справах про корупційні злочини та справах про адміністративні правопорушення, пов’язані з корупцією; узагальнення судової практики та практики органів прокуратури у таких справах; систематизовані статистичні дані Генеральної прокуратури (Офісу Генерального прокурора) щодо результатів розслідування правоохоронними органами кримінальних проваджень про правопорушення, пов’язані з корупцією за 2015–2019 рр. Особливо слід виділити результати опитування працівників органів правопорядку та громадян щодо оцінки корупції та антикорупційної діяльності (при цьому були використані спеціально розроблені автором анкети). Тут, безперечно, далися взнаки досвід і можливості В.М. Трепака як практичного працівника. Все це забезпечило достовірність та вагомість висновків дослідження.

У роботі здійснено системну характеристику детермінант корупції в Україні, структуровано їх типологію та класифікацію. Автор спромігся провести всебічне дослідження однієї з її найважливіших характеристик, а саме негативних наслідків корупції, які визначають ступінь її суспільної небезпеки. Чимало зусиль В.М. Трепак приклав до забезпечення однакового розуміння як суб’єктами протидії корупції, так і звичайними громадянами України різноманітних понять і термінів, що позначають явища та об’єкти, пов’язані з корупцією (така потреба назріла вже давно). Однією із сильних сторін роботи вважаю кримінологічну характеристику суб’єктів корупційних діянь (корупціонерів): автор розкриває соціальні та психологічні передумови формування їх світогляду, надає об’єктивну характеристику особи-суб’єкта корупційного діяння, виділяє категорії (типи) суб’єктів корупційних діянь.

При аналізі видів і форм корупції в сучасній Україні В.М. Трепак акцентував увагу на політичній корупції, цілком справедливо вважаючи її протиприродною та

загрозою демократії. Чималий інтерес для читача складають сторінки книги, присвячені характеристиці корупції в правоохоронній та судовій системі. Варто погодитись із автором, який намагається привернути увагу й до корупції в сфері освіти, яку він вважає недооціненою проблемою сучасної кримінології. Серед нових аспектів рецензованого дослідження слід виділити аналіз корупції в приватному секторі (цьому присвячений окремих розділ монографії).

Мені імponує об'єктивно-критичний підхід автора до оцінки стану нашого антикорупційного законодавства. Це вкрай важливо, оскільки останнім часом і в політикумі, і в суспільстві в цілому, на жаль, превалює теза на кшталт: “Законодавство у нас сучасне, непогане за якістю, а от із правозастосуванням – проблеми”. Великою мірою ці проблеми породжені недосконалістю, суперечливістю, неузгодженістю саме законодавства, зокрема кримінального. Мені це добре відомо за результатами безпосереднього тривалого спілкування з практичними працівниками, що підвищували кваліфікацію в Національній академії прокуратури, зверталися і в подальшому за консультаціями з питань кваліфікації злочинів.

У монографії, її другому “блоці”, детально охарактеризовано систему протидії корупції в Україні, основу якої становлять суб'єкти протидії корупції у поєднанні з формами та способами (засобами) протидії. На мою думку, автору вдалося достатньо глибоко проаналізувати такі форми протидії корупції, як запобігання шляхом усунення об'єктивних та суб'єктивних причин (соціально-економічного, політичного, психологічного характеру), а також запобігання через усунення можливостей для вчинення корупційних діянь. Розкрито також специфіку боротьби з корупцією в контексті: виявлення (розкриття) фактів вчинення корупційних діянь та встановлення причетних до їх вчинення осіб; притягнення винних у вчиненні корупційних діянь до юридичної відповідальності. Завершується основний текст книги сутнісною характеристикою основних суб'єктів протидії корупції: держави (в особі органів публічної влади, зокрема – антикорупційних), суспільства (в особі інститутів громадянського суспільства).

Монографія В.М. Трепака містить чимало свіжих, досить сміливих, оригінальних думок, висновків, пропозицій, з якими варто ознайомитися безпосередньо. Але на одній позиції слід особливо акцентувати увагу. Йдеться про оцінку в книзі місця і ролі у протидії корупції оперативно-розшукової діяльності. Автор наголошує: “Постійному розширенню сфери здійснення оперативно-розшукової діяльності (у т.ч. у сфері антикорупційної діяльності) притаманні негативні моменти”. Серед них В.М. Трепак, передусім, указує на те, що “це об'єктивно збільшує ризики порушення конституційних прав і свобод людини при проведенні негласних оперативно-розшукових заходів (навіть за існування комплексу правових гарантій законності проведення таких заходів)”. Далі автор відзначає і “неналежний оперативний супровід досудового розслідування”. Як на мене, почути такі оцінки від людини, яка протягом багатьох років використовувала в своїй роботі, в тому числі на вищих керівних посадах, інформаційні та інші можливості оперативно-розшукових заходів (дуже “привабливі”, з погляду психології пересічного оперативного працівника) – дорогого коштує! Це вже прояв справжньої державницької мудрості, високої громадянської позиції, коли тимчасові вигоди,

навіть заради благих цілей, поступаються іншим, фундаментальним пріоритетам. Така позиція заслуговує на повагу.

Чи є рецензована монографія повністю досконалою, бездоганною? Певна річ, ні. Та й не може так бути, особливо в цьому випадку: надто складним, багатоплосковим, мінливим є об'єкт дослідження. Та й якби ми були здатні створювати бездоганні рецепти протидії корупції, вона б уже, мабуть, із переляку побігла геть із наших теренів світ за очі. Коли автор формулює мету свого дослідження, там йдеться, зокрема про “зменшення корупції в Україні до суспільно прийнятного рівня”. Ідея, в принципі, заслуговує на підтримку, як і взагалі прагнення подолати оптимістично-прожектні підходи до перспектив антикорупційної діяльності. Але виникає питання: ким, як і за якою методикою будуть визначатися межі “прийнятності” корупції? Наведені у Висновках монографії визначення “допустимого рівня корупції” та його ознаки є цікавими, але не виглядають достатньо переконливими і не відповідають повною мірою на поставлене питання. Тут є ще над чим працювати. Можна висловити і деякі інші побажання автору. Але не це визначає загальну оцінку роботи. Монографія В.М. Трепака є новаторським дослідженням, бо фактично містить у собі оригінальну модель протидії корупції в сучасній Україні. Книга, безперечно, буде цікавою і корисною для науковців, правоохоронців (діючих і майбутніх), небайдужих громадян. Важливо, щоб основні ідеї дослідження були донесені й до тих, хто реально впливає на формування державної антикорупційної політики.

**Старший викладач відділу підготовки
прокурорів з проблем кваліфікації
кримінальних правопорушень
Національної академії прокуратури
України, доктор юридичних наук,
професор**

Наталія Миколаївна Яриш